

11. Sažetak

Bosna u hrvatskim nacionalno-integracijskim ideologijama 19. stoljeća

Bosna se u svim hrvatskim nacionalno-integracijskim i državotvornim koncepcijama 19. i 20. stoljeća javljala kao važan dio hrvatskog ili šireg južnoslavenskoga povijesnog, političkog i nacionalnog prostora. Namjerom je autora ove knjige opisati poziciju i ulogu te zemlje u hrvatskim nacionalno-integracijskim ideologijama 19. stoljeća – 1) ilirizmu, 2) izvornom jugoslavizmu Franje Račkoga i Josipa Jurja Strossmayera, 3) izvornom pravaštvu Ante Starčevića i Eugena Kvaternika.

Ta su tri ideološka sustava djelovala na hrvatsku nacionalnu integraciju od 30. do 90. godina 19. stoljeća. Dok je od 1835. do 1848. godine spomenuti proces obilježila ideologija ilirizma, u drugoj se polovici 19. stoljeća na nju nadovezala ideologija jugoslavizma, a u opreci je prema njoj pak nastala konkurentna pravaška ideologija. Unutar njihovih je okvira proučavana problematika položaja Bosne u osnovnim crtama stavljena u širi kontekst. Značajnom pretpostavkom za razumijevanje navedenih ideologija autor smatra poznavanje njihovih povijesno-političkih te idejnih polazišta. Stoga se u uvodnome poglavlju razmatra staleška ideologija obrane autonomnih prava Trojedne kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, tradicija hrvatskoga renesansnog i baroknog slavizma te prvi moderni programski spis hrvatske politike čiji je autor grof Janko Drašković. Godina je izdanja toga djela (1832) ujedno uzeta kao donja vremenska granica ovog istraživanja koje završava godinom austrougarske okupacije Bosne i Hercegovine (1878), a to iz dvaju razloga: 1) premda su jugoslavistička i pravaška ideologija utjecale na hrvatski nacionalno-integracijski proces sve do 90. godina 19. stoljeća, činile su to u svojem izvornom obliku koji je definiran prije 1878. godine; 2) okupacija Bosne i Hercegovine ključna je prekretnica u povijesti te zemlje stoga što se između ostaloga tek nakon 1878. godine tamošnje rimokatoličko stanovništvo i dio muslimana postupno počinje poistovjećivati s modernim hrvatskim nacionalnim identitetom. Do tada su naime nacionalno-integracijski impulsi što su potekli iz hrvatske sredine (tj. iz Habsburške Monarhije) nailazili na plodno tlo tek među pojedincima, pri čemu je riječ pretežito o pripadnicima tamošnje franjevačke provincije Bosne Srebrene. Recepcija proučavanih hrvatskih nacionalno-integracijskih ideologija u Bosni dakle nije predmet ovog rada.

S druge strane autor smatra neizbježnim smještanje istraživane građe u kontekst hrvatske politike prema Bosni od 40. godina 19. stoljeća do 1878.

Svoju analizu položaja Bosne u spomenutim trima nacionalno-integracijskim ideologijama stoga dopunjuje pasusima koji daju kratak prikaz ondašnje politike što su je prema toj susjednoj osmanskoj provinciji provodile, ili, točnije rečeno, deklarirale (imajući na umu njihovu itekako ograničenu mogućnost da zadiru u vanjskopolitička pitanja) institucije i predstavnici hrvatske samouprave. Posebna se pozornost posvećuje razdobljima povećana interesa za Bosnu koji su u hrvatskoj sredini izazvali prijelomni događaji u Monarhiji (1848–1849, 1860–1862) ili oni tijekom razvoja Istočnoga pitanja (1875–1878). Budući da su hrvatska politika i nacionalno-političke koncepcije druge polovice 19. stoljeća nastajali u interakciji s impulsima iz srpske sredine, u tekst su uključena i potpoglavlja koja ukratko prikazuju položaj Bosne u negdašnjoj srpskoj politici te poimanju srpskoga nacionalnog identiteta.

Samu srž rada čine 3., 7. i 8. poglavlje u kojima se najprije općenito karakteriziraju nacionalno-integracijske ideologije ilirizam, izvorni jugoslavizam te izvorno pravaštvo nakon čega slijedi detaljna analiza položaja i uloge Bosne i njezina stanovništva u okviru tih ideoloških sustava te u političkom mišljenju njihovih tvoraca. Sva se navedena ključna poglavlja sastoje od dvaju strukturno različitih ali međusobno povezanih dijelova. U prvome autor nastoji sažeto obrazložiti osnovne principe, dogme, polazišta te specifičnosti određene ideologije oslanjajući se poglavito na relevantnu literaturu te odabrane izvore. Već u tome dijelu opaža niz aspekata proučavane ideologije koji su temeljni za razumijevanje položaja Bosne. Isključivo bosanskom problematikom potom se detaljno bavi u drugome dijelu svakoga poglavlja, što se temelji na detaljnoj analizi izvora, a koju analizu raščlanjuje na nekoliko tematskih cjelina (potpoglavlja).

Izvornu građu rada najvećim dijelom čine onodobni programski spisi, brošure, novinski članci, izjave ili govori političkoga karaktera, u nekim poglavljima dopunjeni i korespondencijom. Kada govori o ilirizmu i razdoblju neoapsolutizma 50. godina 19. stoljeća, vremenu kristaliziranja novih nacionalno-integracijskih ideologija (jugoslavizma i pravaštva), autor pristupa i interpretaciji književnih djela. Naime imajući u vidu postojanje cenzure, kojoj su u prvome redu bili podložni tekstovi političkoga karaktera, ondašnji su književnici, političari i ideolozi svoje poglede na Bosnu, Bosance i rješenje Istočnoga pitanja nerijetko izražavali otvorenije i potpunije upravo u pjesmama, novelama ili putopisima.

Niti u hrvatskoj sredini dosad nije napisan rad koji iz povijesne perspektive te na osnovi komparativne analize onovremenih izvora cjelovito karakterizira i vrednuje položaj te ulogu Bosne u hrvatskim nacionalno-političkim koncepcijama 19. stoljeća, premda je ta zemlja bila predmetom interesa doista svih generacija hrvatskih političara i ideologa od početka formiranja modernih južnoslavenskih naroda pa sve do raspada Jugoslavije potkraj prošloga stoljeća. Autorova je namjera da ova knjiga barem djelomično ukloni taj nedostatak tako što obrazlaže promjene i konstante

razumijevanja povijesne, političke i nacionalne pripadnosti Bosne u proučavanim hrvatskim nacionalno-integracijskim ideologijama te da koncizno prikaže razvoj stvaranja predodžbe o toj zemlji i njezinu stanovništvu u hrvatskoj sredini između 1832. i 1878. godine. Daljnji bi se doprinos ove knjige imao sastojati u predstavljanju osnovnih značajka ilirizma, jugoslavizma te pravaštva, što na češkome jeziku ne postoji u tako jezgrovitu obliku i tolikom opsegu.

Prevela Mirna Stehlíková Đurasek